

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Досліджується значимість самостійної роботи здобувачів вищої освіти в умовах організації дистанційної форми навчання. Наводяться тлумачення поняття "самостійна робота", сформульовані сучасними науковцями. Аналізується роль викладача в організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Визначається роль і значення самостійної роботи у процесі саморозвитку особистості здобувачів вищої освіти під час навчання у ЗВО. Наводяться приклади необхідних умов для ефективної організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти; аналізуються різні підходи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти; проводиться огляд дистанційних навчальних технологій, які використовуються з метою активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання, також визначаються засоби навчання, що необхідні під час організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти на основі дистанційних навчальних технологій.

Ключові слова: самостійна робота, дистанційна форма навчання, здобувачі вищої освіти, інформаційно-комунікаційні технології.

Вступ

Головне завдання закладів вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності, який не лише володіє фундаментальними та фаховим знаннями, але й певними навичками творчого розв'язання практичних завдань, умінням застосовувати в діяльності новітні педагогічні технології, постійно підвищувати свою кваліфікацію. Формування професійних компетенцій перебуває в тісному зв'язку з досвідом організації самостійної роботи. Тому набуття здобувачем вищої освіти навичок самостійного отримання знань, самоосвіти є важливою складовою вищої освіти.

Проблема самостійної роботи була й залишається актуальною в різні періоди становлення та розвитку вищої освіти в Україні. Вона спрямована на опанування та закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачем за час навчання, їхнього поглиблення, а також набуття та вдосконалення професійних навичок і вмінь, компетенцій відповідно до обраної спеціальності. Самостійна робота максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідницькі навички здобувачів вищої освіти, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань і практичне застосування в розв'язанні певних завдань.

Зменшення аудиторного навантаження, збільшення частки самостійної роботи та посилення її ролі означає перегляд організації освітнього процесу у ЗВО, який має будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у здобувачів вищої освіти здатності до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, способів адаптації до професійної діяльності в сучасному світі.

Мета та завдання статті – проаналізувати та зробити теоретичне обґрунтування умови підвищення ефективності роботи здобувачів вищої освіти під час дистанційної форми навчання.

Огляд літератури. Багатогранне поняття самостійної діяльності здобувачів вищої освіти як особливого напрямку навчальної діяльності тлумачиться сучасними науковцями в різноманітних аспектах. У ст. 50 Закону

України "Про вищу освіту" зазначається, що самостійна робота здобувачів вищої освіти є однією із форм організації освітнього процесу у закладі вищої освіти й основним засобом засвоєння навчального матеріалу під час позааудиторної навчальної роботи ("Про вищу освіту", 2014).

У Положенні про організацію освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка поняття "самостійна робота" тлумачиться як "форма організації освітнього процесу, за якої студент (учень, слухач) опановує навчальну дисципліну в час, вільний від навчальних занять" (Положення..., 2022, с. 44). Метою самостійної роботи є засвоєння в повному обсязі навчальної програми і формування у здобувачів вищої освіти здатності бути активним учасником освітнього процесу, а також вміння самостійно (без безпосередньої участі викладача) опанувати теоретичні і практичні знання, зокрема використовуючи сучасні інформаційні технології.

А. Марушкевич і Є. Спіцин відзначають самостійну роботу здобувачів вищої освіти, як сплановану роботу, що виконується за завданнями під методичним керівництвом викладача, але без його безпосереднього керівництва (Марушкевич А., & Спіцин Є., 2020).

Отже, виходячи з визначення поняття "самостійна робота здобувачів вищої освіти", розуміємо, що у зміст самостійної роботи входить:

- самостійне виконання здобувачами вищої освіти різноманітних завдань під час проведення аудиторних занять (лекцій, практичних чи семінарських);
- самостійне виконання здобувачами вищої освіти завдань, проектів, підготовка презентацій, наукових повідомлень, ментальних карт у позааудиторний час;
- науково-дослідницька діяльність здобувачами вищої освіти, що виникає під час підготовки наукових робіт (курсівих, кваліфікаційних), написання тез, статей, конкурсних завдань і творчих проектів.

М. Швед зосереджує увагу на головних функціях самостійної роботи: *пізнавальної, стимулюючої, діагностичної, прогностичної, коригувальної, виховної, самоосвітньої, технологічної*. Сутність пізнавальної функції полягає в тому, що здобувачі вищої освіти активно

закріплюють ті знання, які вони одержали під час аудиторних занять у закладі вищої освіти, розширюють і поглиблюють їх шляхом опрацювання різних джерел інформації, розв'язування завдань (Швед, 2013).

Зміст *стимулюючої* функції полягає в тому, що відчуття особистих досягнень, задоволення власною працею заохочують здобувачів вищої освіти до плідної навчальної діяльності.

Діагностична функція проявляється в тому, що за допомогою самостійної роботи забезпечується моніторинг знань і вмінь.

Прогностична функція є вмінням здобувача вищої освіти вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання.

Коригувальна функція визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність.

Виховна функція полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти рис характеру, необхідних для майбутньої професійної діяльності: цілеспрямованість, впевненість у своїх силах, підприємливості, чесності, незалежності, розвинена інтуїція, інтелектуальна витримка, уміння розумно ризикувати, відповідальність та ініціативність.

Технологічна функція передбачає, що за умови належної організації самостійна робота сприяє формуванню вміння приймати рішення, визначати методи й засоби розв'язання проблем.

О. Нестеренко вбачає підвищення ефективності самостійної роботи здобувачів вищої освіти:

- у плануванні самостійної роботи;
- у враховуванні індивідуальних здібностей здобувачів вищої освіти (різномірності завдання);
- у чіткому та правильному контролі за організацією й ходом самостійної роботи (Нестеренко, 2017).

Не менш важливою є діяльність викладача під час організації самостійної роботи студентів на основі індивідуального підходу, а саме:

- створення позитивного емоційного фону занять;
- надання викладачем консультативної допомоги;
- оптимальні поєднання групової й індивідуальної форм роботи;
- розробка системи завдань із дисципліни різних рівнів складності;
- індивідуалізація навчальних завдань;
- регулювання частоти і глибини контролю за виконанням самостійної роботи.

Перехід на дистанційну форму навчання вагомо збільшив роль самостійної роботи здобувачів вищої освіти. У центрі процесу дистанційного навчання – самостійна пізнавальна діяльність здобувачів освіти, самоосвіта, можливість не лише прищепити навички самостійного здобуття нових знань, а, що є найголовнішим, і їхнє практичне використання. Нині, коли організації освітнього процесу у ЗВО здійснюється в межах цифрового середовища, найважливішим питанням стає якість організації самостійної роботи із використанням цифрових інструментів.

Використання інформаційних технологій під час дистанційного навчання передбачає застосування різноманітних комп'ютерних програм і курсів освітнього призначення. Комп'ютерні програми особливо важливі для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти із закріплення навчального матеріалу вивченого на заняттях і підготовки до аудиторних занять. Під час розроблення завдань для самостійного виконання здобувачами вищої освіти з використанням комп'ютерних освітніх програм викладач акцентує увагу на індивідуальній роботі студентів із добре підготовленим структурним матеріалом.

Під час організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти в контексті використання інформаційних технологій науковці А. Прокопенко, Л. Петренко, С. Кравець, В. Ягупов, спираються на методологічні підходи: диференційний, системний і структурно-функціонального зв'язку (Прокопенко, 2019).

За їхніми міркуваннями до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання належать: інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники й підручники, системи дистанційного навчання (системи комп'ютерного супроводу навчання). Найбільш ефективними інструментами є засоби відеозв'язку (ZOOM, Skype, Meet та ін.), месенджери (Viber, Messenger, Telegram та ін.), віртуальні освітні середовища (Moodle та ін.).

Т. Точиліна та А. Точілін для організації самостійної роботи студентів за умови дистанційної форми навчання пропонують використовувати такі засоби навчання: електронні підручники; електронні навчальні посібники; освітні сайти і портали; засоби комунікації в режимах online та offline; автоматизовані навчальні програмні засоби; автоматизовані системи мережевого тестування; мережеві навчальні матеріали й електронні освітні ресурси; аудіо- та відео-навчально-інформаційні матеріали; електронні бібліотеки з віддаленим доступом (Точиліна, & Точілін, 2022).

С. Доценко та О. Чепелев звертають увагу на системи Moodle для організації самостійної роботи здобувачів освіти за допомогою яких визначаються нові ролі та функції викладача в умовах дистанційного навчання, а саме: роль тьютора, автора курсу, консультанта або мотиватора (Доценко, & Чепелев, 2021).

Викладач-мотиватор. Його основним завданням є формування соціальних установок, інтересу та потреб щодо здійснення освітньої діяльності з використанням дистанційних технологій навчання. Викладач-тьютор є однією з головних ролей у системі дистанційного навчання під час самостійної роботи здобувачів освіти, тому що основним завданням в умовах дистанційного навчання є супровід студентів в інформаційному просторі. Саме тьютор організовує використання слухачами блоків дидактичної підсистеми дистанційної освіти, а саме: використання традиційної й електронної пошти, телефону, факсу, аудіо- і відеоконференцій тощо. Інакше кажучи, тьютор стає ключовою фігурою в дистанційній освіті, яка безпосередньо відповідає за проведення занять зі слухачами.

Викладач, як автор курсів повинен вміти проектувати навчально-методичний комплект, конструювати зміст навчального матеріалу, розробляти й коректувати навчально-методичну інформацію власного курсу для віртуальної освітнього середовища з використанням цифрових інструментів. Викладач-консультант повинен вміти вчасно надати індивідуальну консультативну допомогу студентам на очних зустрічах і дистанційно (на відеоконференціях, відеосемінарах тощо). Для цього повинні формуватися навички роботи у віртуальному просторі.

Викладач-організатор. Виконуючи цю роль, викладач повинен вміти організовувати форми практичного й теоретичного навчання, самостійну роботу учнів через відеоконференції, відеолекції та відеосемінари, чати і форуми. Зазначимо, що всі зазначені ролі викладача в системі дистанційного навчання реалізуються в сукупності, що і приносить певний освітній ефект під час організації самостійної роботи здобувачів освіти. Щодо переваг, то система Moodle дозволяє реалізувати всі

основні механізми спілкування: перцептивний (що відповідає за сприйняття один одного); інтерактивний (що відповідає за організацію взаємодії); комунікативний (що відповідає за обмін інформацією).

Результати

Використання інформаційних технологій під час дистанційного навчання передбачає застосування різноманітних комп'ютерних програм і курсів освітнього призначення. Комп'ютерні програми особливо вдалі для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти із закріплення навчального матеріалу вивченого на заняттях і підготовки до аудиторних занять. Під час розроблення завдань для самостійного виконання здобувачами вищої освіти з використанням комп'ютерних освітніх програм викладач акцентує увагу на індивідуальній роботі студентів із добре підготовленим структурним матеріалом.

Усі зазначені ролі викладача в системі дистанційного навчання реалізуються у сукупності, що і приносить певний освітній ефект під час організації самостійної роботи здобувачів освіти (Доценко, & Чепелев, 2021).

Під час застосування сучасних інформаційних технологій у процесі організації самостійної роботи в закладах вищої освіти необхідно щоб:

- навчальні матеріали виконані на сучасному рівні;
- можливість вибору здобувачем вищої освіти індивідуального режиму роботи;
- використання перенесення акцентів на електронні носії;
- варіативність завдань з урахуванням потенційних можливостей і здібностей здобувача вищої освіти;
- підвищення професійної мотивації здобувача вищої освіти;
- можливість об'єктивного електронного контролю за станом засвоєння здобувачем вищої освіти необхідного навчального матеріалу.

Із метою підвищення якості й удосконалення процесу організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, вважаємо за доцільне:

- викладачам під час організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти необхідно враховувати основні мотивуючі фактори, а саме: підтримання пізнавального інтересу у здобувачів вищої освіти, усвідомлення здобувачами вищої освіти найближчих і кінцевих цілей навчання; професійна спрямованість навчальної діяльності; усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань. Обирати форми, методи і зміст самостійної роботи необхідно також з урахуванням мотивуючих факторів;
- знання здобувачами вищої освіти цілей і очікуваних результатів освітньої програми й цілей і результатів навчальної дисципліни, що вивчається, є одним з елементів мотивації здобувачів вищої освіти до самостійної роботи. Своєчасне інформування здобувачів вищої освіти про цілі їхнього професійного розвитку й очікувані результати;
- розробка нових підходів до дидактично оснащеного супроводу самостійної діяльності здобувачів вищої освіти, заснованої на зацікавленості ними застосовувати знання в різний спосіб і в нових умовах, будь-то участь в дискусіях, дослідженнях, презентації своїх робіт тощо;
- здійснення контролю викладачами виконання завдань самостійної роботи протягом усього періоду вивчення навчальної дисципліни, зниження балів за несвоєчасне виконання завдання;
- викладачам доцільно враховувати у своїй роботі зі здобувачів вищої освіти актуальні методи стимулювання самостійної роботи;

- викладачам розробці навчально-методичного забезпечення самостійної роботи доцільно врахувати побажання здобувачів вищої освіти, а саме: надавати студентам: план і рекомендації щодо виконання завдання, зразок виконання роботи, можливість індивідуальної бесіди за результатами перевірки й аналізу самостійної роботи;

- науково-педагогічним працівникам ретельно опрацювати критерії оцінки за всіма видами самостійної роботи з навчальної дисципліни й доводити їх до відома здобувачів вищої освіти на початку вивчення дисципліни, за потребою, акцентувати увагу на критерії у процесі виконання завдань.

Дискусія і висновки

Отже, для підвищення ефективності самостійної роботи здобувачів вищої освіти за умови дистанційної форми навчання потрібно організоване середовище навчання на основі інформаційних і дистанційних технологій. Самостійну роботу необхідно організовувати за певним планом, протягом вивчення всього курсу дисципліни, проводячи відповідний поточний і підсумковий контроль; самостійну роботу потрібно організовувати з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти. Самостійна робота, в основу якої покладено навчання у співробітництві, залучає студента в активну пізнавальну діяльність, орієнтовану на формування ключових і професійних компетентностей. Це сприяє більш глибокому і усвідомленому оволодінню знаннями, застосування їх для розв'язання практичних завдань, самостійному використанню ІКТ у майбутній професійній діяльності, а також відучує від пасивного споживання вже готових знань.

Внесок авторів: Наталія Головка – аналіз джерел, підготовка огляду літератури, написання початкового варіанту (чернетки) статті; Оксана Кузнєцова – перегляд і редагування, внесення суттєвих змін, доповнень до статті.

Список використаних джерел

- Доценко, С., & Чепелев, О. (2021.) *Організація самостійної роботи здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання*. Мітра. Т. 1.
- Марушкевич, А. А., & Спіцин, Є. С. (2020). *Педагогіка вищої школи*. ВПЦ "Київський університет".
- Нестеренко, О. Б. (2017). Підвищення ефективності самостійної роботи студентів. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*, 14(36).
- Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* (Введено в дію наказом ректора № 170-32 від 11 квітня 2022 року).
- Прокопенко, А. І. (2019). *Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів*. Мітра.
- Про вищу освіту, Закон України № 1556-VII (2014, 1 липня). *Відомості Верховної Ради України*. № 37–38. Ст. 50. [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text!](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text)
- Точиліна, Т. М., & Точилін, А. В., (2022). Організація самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти*, 27, 42–44.
- Швед, М. (2013). *Самостійна робота студентів*. Львівський національний університет імені Івана Франка.
- References**
- Dotsenko, S. O. (2021) *Organization of independent work of education seekers in the conditions of distance learning*. Mithras. Т. 1.
- Law of Ukraine "On Higher Education" dated July 1, 2014 No. 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
- Marushkevich, A. A., Spitsyn, E. S. (2020). *Pedagogy of high school*. PPC "Kyiv University" [in Ukrainian].
- Nesterenko, O. B. (2017). Increasing the efficiency of students independent work. *International scientific journal "Internauka"*, 14(36) [in Ukrainian].
- Regulations on the organization of the educational process at Taras Shevchenko Kyiv National University (Enacted by Rector Order № 170-32 dated April 11, 2022 [in Ukrainian].
- Prokopenko, A. I. (2019). *Distance learning technologies: methodology of creating and supporting educational courses*. Mithras [in Ukrainian].

Tochilina, T. M., Tochilin, A. V., (2022). Organization of independent work of students in distance learning conditions. *Collection of scientific works of Kamianets-Podilskiy National University named after Ivan Ohienko. The concept of formation of natural and scientific competence and outlook of the future specialist in the conditions of STEM education*. 27. 42–44 [in Ukrainian].

Nataliya HOLOVKO, PhD (Ped.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-4859-2837
e-mail Golovkonata@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Oksana KUZNETSOVA, PhD (Philos.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-2654-853
e-mail kuznetsova.o.o@gmail.com
National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

Shved, M. (2013). *Independent work of students*. LNU named after Ivan Franko. [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 06.06.23
Прорецензовано / Revised: 13.06.23
Схвалено до друку / Accepted: 13.06.23

INCREASING THE EFFICIENCY OF INDEPENDENT WORK OF HIGHER EDUCATION ACQUISITIONS UNDER THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

Independent work is an important component of professional training of specialists in the higher education system. The paper considers the importance of independent work of higher education learners in the organization of distance learning. It is aimed at mastering and consolidating the theoretical knowledge acquired by the student during his studies, deepening them, as well as acquiring and improving professional skills and abilities, competencies in accordance with the chosen specialty.

Independent work maximally develops creative thinking, individual abilities, and research skills of higher education students, allows training of proactive specialists, develops scientific intuition, depth of thinking, creative approach to knowledge perception, and practical application in solving certain tasks.

The transition to distance learning has significantly increased the role of independent work for higher education students. Distance learning is not just a tribute to fashion or a desire to copy the successful educational solutions of developed countries.

It has been revealed that the teacher can create problem-based situations at all stages of the learning process, namely: when explaining, consolidating the material, during control of knowledge, when directing students to solve it. It has been found that the students' independent work obtains importance in distance learning mode. Distance education is not just a tribute to fashion or a desire to copy the successful educational decisions of developed countries. At the heart of the distance educational process is the independent cognitive activity of learners, self-education, the opportunity not only to instill the skills of independent acquisition of new knowledge, but, most importantly, their practical use. The popularity of distance education is due to the flexibility and availability of these technologies. Increasing the number of extracurricular hours encourages teachers to seek new forms of teaching material, to develop new teaching methods, as well as ways to manage self-independent cognitive activity of students, which are the basis of modern educational technologies. Distance education is a fundamentally new, high-tech approach to the process of knowledge transfer, a very flexible education system that helps to solve these problems. The advantages of distance learning systems of providing educational process have been identified. It is emphasized that the using of social networks in the organization of independent educational activity provides an opportunity to develop communication skills, enhance the information culture, exchange views during the performance of educational tasks. It is noted that for the effective organization of independent educational activities of higher education applicants must be developed appropriate methodological advices and documents.

Keywords: *independent work, distance learning, higher education students, information and communication technologies.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у збиранні, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.